

כבוד ועונג שבת (שיעור 7)

ממצוא חפצך ודבר דבר

יחידה מספר 33

בסדרת שיעורים זו עסקנו עד כה במצוות העשה של השבת. המצוות הללו יוצרות את אוירת השבת המיוחדת לה. מקבלת שבת עוד לפני זמנה, דרך הקידוש וסעודות השבת ועד ההבדלה שאחרי תוספת שבת, השבת ניכרת ומיוחדת בקדושתה ובכבודה.

חלק מיצירת המסגרת השבתית, היא הבחנה בין פעילות הנהוגה בימות החול לבין פעילות המתאימה לשבת. התורה אסרה מלאכות מוגדרות, וחז"ל גדרו גדרים בכדי להרחיק אותנו מהמלאכות הללו. מעבר לכך, הנביא כבר הזהיר "אם תשיב משפת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשפת ענג לקדוש יקוק מכבד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר" (ישעיהו נ"ח יג). בתודעה זו, חז"ל הגדירו הלכתית מהו הדיבור ומה הוא העיסוק שאינם מתאימים לאווירת השבת. כאשר אדם מקפיד על כך, נוצרת האווירה הנכונה והמתאימה לשבת. כדי לסיים את הלימוד בנושא כבוד השבת וענג שבת, בשיעורים הקרובים נלמד מהו העיסוק, ומה הדיבור, המכבדים את השבת כראוי.

א. עיסוק במלאכתו בשבת

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיג עמוד א

ממצוא חפצך - חפצך אסורין, חפצי שמים מותרין. 'ודבר דבר' - שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול

רמב"ם הלכות שבת פרק כד הלכה א

יש דברים שהן אסורין בשבת אף על פי שאינם דומין למלאכה ואינם מביאין לידי מלאכה, ומפני מה נאסרו משום שנאמר "אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי ונאמר וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר"

הרמב"ם מסביר שיש שלושה סוגים של איסורי דרבנן בשבת -

א. "דומין למלאכה" - דבר שאינו המלאכה, אך נראה כמו המלאכה, ולכן הוא נאסר.

ב. "מביאין לידי מלאכה" - פעולה שאינה המלאכה עצמה, ובכל זאת נאסרה, שמא עשיית פעולה זו תגרום לעשיית מלאכה אסורה.

ג. דברים האסורים מפני שהם כלולים בפסוק מנבואת ישעיהו שציטט. הדברים הללו כוללים את האמור בברייתא שהובאה לעיל - האיסורים ל"מצוא חפצך" (עיסוק בענייני חול) "ודבר דבר" (דיבור בדברים שאינם מתאימים לשבת).

בשיעורים הקרובים נלמד את גדרי האיסורים הללו - העיסוק בחפצו, ודיבור בדיבורים שאינם מתאימים לשבת.

הגמרא מגדירה את גבולות הדיבור המותר והאסור בשבת -

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנ עמוד א

תניא: לא יאמר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב? רבי יהושע בן קרחה אומר: אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב? אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהושע בן קרחה. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מאי טעמא דרבי יהושע בן קרחה - דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר; דיבור - אסור, הרהור - מותר

רש"י מסכת שבת דף קנ עמוד א

הנראה - עכשיו נראה אם תעמוד עמי לערב, אם תבא אלי לכשתחשך, ושניהם יודעין שעל מנת לשוכרו לפעולתו הוא מזהירו, וכיון דלא מפרש בהדיא - שרי, כדמפרש טעמא לקמן: דבור - אסור, הרהור - מותר.

חברותא שבת דף קנ עמוד א

תניא: רבי יהושע בן קרחה אומר: אומר אדם לחבירו: הנראה שתעמוד עמי לערב? אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהושע בן קרחה. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מאי טעמא דרבי יהושע בן קרחה? - משום דכתיב "ממצוא חפצך ודבר דבר". משמע, דוקא דבור של חול אסור בשבת. אבל הרהור מותר. וכיון דאינו מפרש בפיו שהוא מבקש לשוכרו, מותר.

בסוף הסוגיא, הגמרא מגדירה שהדיבור מותר, וההרהור אסור. בכדי שאווירת השבת תישמר, עלינו להישמר מעיסוק בענייני החול במחשבה, דיבור ומעשה.

בשיעור זה נעסוק בכל אחד מאלו:

ב. מחשבה

אמנם בגמרא נאמר שהרהור בעסקי חולין מותר. אך במדרש נאמר –

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ז

ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך. וכי איפשר לו לאדם לעשות כל מלאכתו בששת ימים, אלא שבות כאלו כל מלאכתך עשויה. דבר אחר: שבות ממחשבת עבודה; ואומר "אם תשיב משבת רגליך" וגו', ואומר "אז תתענג על ה'"

ממדרש זה עולה שהציווי "ועשית כל מלאכתך" מצווה את האדם להתייחס למלאכתו כעשויה. המשמעות המעשית שאומר המדרש היא שלא יחשוב על מלאכת החול בשבת.

האם מדרש זה חולק על הגמרא שאמרה שהרהור מותר? רבינו יונה הציע שאין כאן מחלוקת –

ראשון לציון על איגרת התשובה לרבינו יונה יום ה' כלל א אות ד

אסור לאדם שיהא לבו טרוד בשבת, ואפילו על ידי הרהור. אף על פי שאמרו רז"ל "ודבר דבר" – מלמדנו בהרהור שהוא מותר ... אם יש לו מתוך הרהור טרדות הלב או דנדוד דאגה – אסור .... וכן אנו אומרים בשבת בברכת המזון "שלא תהא צרה ויגון ביום מנוחתנו

דבריו נפסקו בשו"ע –

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שו סעיף ח

הרהור בעסקיו, מותר; ומ"מ משום עונג שבת, מצוה שלא יחשוב בהם כלל ויהא בעיניו כאילו כל מלאכתו עשויה.

ג. דיבור

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיג עמוד א

יודבר דברי' - שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול

מאיזה דיבור חול יש להימנע?

תוספות מסכת שבת דף קיג עמוד ב

שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול - פירש בקונטרס כגון מקח וממכר

ואין נראה לר"ת, דהא כבר נפקא ממצוא חפצך!

אלא אומר ר"ת: כדאמר בויקרא רבה ר"ש בן יוחי הוה ליה אימא סבתא דהות מישתעיא סגיא (הייתה לו סבתא רבה שהייתה מדברת רבות). אמר לה: אימא, שבתא הוא! שתקה. משמע שאין כל כך לדבר בשבת כמו בחול, ובירושלמי אמרינן: בטורח התירו בשאלת שלום בשבת

אם כך לפי רש"י הדיבור האסור הוא דיבור בענייני עסקיו ומקח וממכר.

ר"ת לא חולק על כך. אדרבה – ר"ת אומר שברור שאסור לדבר בענייני חפציו בשבת, זהו חלק מאיסור "ממצוא חפצך"!

לכן ר"ת מסביר שאיסור "ודבר דבר" מתייחס לאיסור לדבר רבות בשבת.

נעמוד על שני האיסורים הללו – האיסור להרבות בדיבור, והאיסור לדבר על עסקיו וחפציו.

דיבור יתר בשבת

הרמב"ם פוסק כדברי ר"ת –

רמב"ם הלכות שבת פרק כד הלכה ד

אסור להרבות בשיחה בטלה בשבת, שנאמר "ודבר דבר", שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול

יש לבחון מהן גבולות האיסור הזה. לא ניכר שרוב ישראל ממעטים בדיבורים באופן משמעותי בשבת. תרומת הדשן נשאל על כך –

תרומת הדשן סימן סא

שאלה: מה שנוהגים רוב בני אדם, אף המדקדקים במעשיהם, להתאסף ביום השבת לאחר יציאת בית הכנסת, ולספר שמעות מענייני מלכים ושרים וערך המלחמות וכי האי גוונא, יש חשש איסור בדבר או לאו?

תשובה: יראה דצריך לדקדק בדבר, דמהתוסי' וכן האשירי ... להדיא דאסור להרבות דברים כמו בחול, וכל שכן יותר מבחול. אמנם אם אותם בני אדם מתענגים בכך, כשמדברים ומספרים שמעות מהמלכים ושרים ומלחמותיהם

וכה"ג, כדרך הרבה בני אדם שמתאוים לכך, נראה דנדאי שרי. דכה"ג כי בסמ"ק דבחורים המתענגים במרוצתם ובקפיצותם, מותר; וכן לראות כל דבר שמתענגים בו לראות ע"כ. הא חזינן, דאף על גב דדרשו חכמים: "וכבדתו

מעשות דרכיך", שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול, פירוש שלא ירוץ ויקפוץ, ואף על פי כן אם עושה להתענג ולאווט נפשו שרי. הוא הדין לענין שיחה יתירה, דנפקא לן נמי מההיא קרא "ממצוא חפצך ודבר דבר".

אמנם ראיתי הרבה פעמים, שמקצת מאותם בני אדם המתאספים לספר שמעות הללו אינם מתענגים בריבוי

שמועות הללו, אלא שעושים כן לרצון חבריהם הנאספים עמהן, כי האי גוונא נראה דיש חשש איסור לאותן שאין מתענגים

נאסר לרוץ בשבת, שלא יהא הילוכו של אדם בשבת כהילוכו בחול. אך הסכמת הפוסקים היא שמי שהריצה תענוג לו, מותר לו לרוץ. אומר תרומת הדשן – הוא הדין לדיבור היתר. מי שמתענג בדיבורים הללו, מותר לו לדבר בהם.

השו"ע פסק את דברי הרמב"ם, והרמ"א הגביל את האיסור, כדברי תרומת הדשן –

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שז סעיף א

ודבר דבר (ישעיה נח, ג): שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול ... ואפילו בשיחת דברים בטלים אסור להרבות הנה: וזני אדם שסיפור שמועות ודברי חדושים הוא עונג להם, מותר לספרם כשצט כמו בחול: אצל מי שאינו מתענג, אסור לחומרם כדי שיתענג בהם חזירו

גדולי האחרונים לימדו זכות על המנהגים לדבר בענייני העולם בשבת. אך חשוב לזכור את עיקר הדין. וכך כתב בבני יששכר –

בני יששכר מאמרי השבתות מאמר ט - מעלות וסגולות שבת אות ח

כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו [שבת קיח ב]. דקדק האלשיך ז"ל דהוה ליה למימר "כל המתענג בשבת", ותירץ דהנה אם יאמר האדם – עונג שלו הוא שחוק וקלות ראש וטיולים ולדבר דברי הבאי ושאר עניינים לא טובים, אכן נמי נימא לו – אין אנו אחראין לעינוגך, כיון שהשבת אין לו עונג מזה, ואין להשבת כבוד מזה, על כן אמר: כל המענג את השבת, עכ"ד. והוא היפוך מה שכתב מרן מהרמ"א ז"ל בשלחנו [או"ח ש"ז ס"א] דעמי הארץ שיש להם עונג מן סיפורי מעשיות מותר להם לדבר בהם בשבת, וכמדומה שגם מרן ז"ל לא כתב זה רק להמליץ טוב על ישראל וללמד עליהם זכות, ובזה נבין "אם תשיב משבת רגלך", היינו תשיב מן השבת רגילות שלך, היינו מה שאתה רגיל להתענג בנפשך הבהמיית בהבלי הזמן וטיולים, זה אינו מענייני עונג שבת כי אין לשבת תענוג מזה, רק וקראת לשבת עונג וכני"ל

דיבור על עסקיו וחפציו

כאמור, רש"י ביאר את איסור "ודבר דבר" כאיסור לדבר על עסקיו ומקח וממכר. ר"ת חלק על ביאור הפסוק, אך הסכים שאכן אסור לדבר על עסקיו ומקח וממכר. הבאנו לעיל את דיון הגמרא בגבולות איסור דיבור בענייני חולין בשבת -

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנ עמוד א

תניא: לא יאמר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב? רבי יהושע בן קרחה אומר: אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב? אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהושע בן קרחה. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מאי טעמא דרבי יהושע בן קרחה - דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר; דיבור - אסור, הרהור - מותר

מהגמרא עולה שאסור לאדם לעסוק במלאכתו בשבת באופן מפורש, אך מותר לרמח על כך, אם יקפיד שלא להזכיר את הפעולה האסורה מפורשות.

בשיעור מספר 1 (סוף עמוד 1, ובהמשך שם) עסקנו באיסור להזכיר את המלאכות מצד "ודבר דבר". אמנם שם למדנו על איסור האמירה לנכרי, אך באותה מידה איסור "ודבר דבר" תקף לגבי דיבור על מלאכתו עם כל אדם אחר. עוד למדנו שם (עמוד 6) שרמיה אינה כלולה באיסור "ודבר דבר". דבר זה מפורש בדברי רבי יהושע בן קרחה כאן – אסור לשאול – האם תבוא לעבוד במוצאי שבת, אך מותר לשאול – האם תגיע במוצאי שבת, גם אם הוא מבין מעצמו שהכוונה היא שיבוא לעבוד. רבי יוחנן קבע את ההלכה כרבי יהושע בן קרחה.

❖ הרחבות – הראשונים שפסקו נגד רבי יהושע בן קרחה

חשוב לציין, שכמובן שאסור לסגור את העסקה בשבת. מותר רק לרמח על אפשרות קיום העסקה אחרי שבת.

רמב"ם הלכות שבת פרק כד הלכה א

אסור לאדם להלך בחפציו בשבת ואפילו לדבר בהן כגון שידבר עם שותפו מה ימכור למחר או מה יקנה או היאך יבנה בית זה ובאי זה סחורה ילך למקום פלוני, כל זה וכיוצא בו אסור שנאמר ודבר דבר דבור אסור הרהור מותר.

הלכה ב

אסור לאדם לפקוד גנותיו ושדותיו בשבת כדי לראות מה הן צריכין או היאך הן פירותיהן, שהרי זה מהלך לעשות חפצו

הלכה ד

מותר לאדם לומר לפועל הנראה שתעמוד עמי לערב, אבל לא יאמר לו היה נכון לי לערב שנמצא עושה חפצו בשבת

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שז סעיף א

ממצוא חפצך: חפצך אסורים; אפי' בדבר שאינו עושה שום מלאכה, כגון: שמעיין נכסיו לראות מה צריך למחר

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שז סעיף א

ודבר דבר (ישעיה נח, יג): שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול; הלכך אסור לומר: דבר פלוני אעשה למחר או סחורה פלונית אקנה למחר

סעיף ב

אסור לשכור פועלים ולא לומר לא"י לשכור לו פועלים בשבת, אף על פי שאין הישראל צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת, שכל מה שהוא אסור לעשותו אסור לומר לא"י לעשותו

סעיף ז

מותר לומר לחבירו: הנראה בעיניך שתוכל לעמוד עמי לערב, אף על פי שמתוך כך מבין שצריך לו לערב לשוכרו; אבל לא יאמר לו: היה נכון עמי לערב

כאשר יש דרך מותרת

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנ עמוד ב

אמר רב יהודה אמר שמואל: מותר לאדם לומר לחבירו לכוך פלוני אני הולך למחר, שאם יש בורגנין - הולך

רש"י מסכת שבת דף קנ עמוד ב

שאם יש בורגנין - משבעים אמה לשבעים אמה הולך אפילו בשבת שהכל חשוב כעיר אחת וכל העיר כארבע אמות כדאמרין בעירובין (כא, א) וכיון דהוא דבר שיש לו היתר על ידי תקנה בשבת מותר לאומרו אפילו במקום שאין שם ההיתר.

חברותא שבת דף קנ עמוד ב

אמר רב יהודה אמר שמואל: מותר לאדם לומר לחבירו בשבת: לכוך פלוני אני הולך למחר. [והוא הדין שיכול לומר לחבירו, לך אתה לשם למחר. תוספות]. ואף על פי שאותו הכרך הוא מחוץ לתחום, וכל דבר שאסור לעשותו בשבת אסור אף באמירה, הכא מותר באמירה. משום שאם יש בורגנין [סוכות של שומרי העיר] בין שני הכרכים, הרי הוא הולך מעיר לעיר. דקיימא לן: בית שנמצא בתוך שבעים אמות ושני שלישי האמה מהעיר, נחשב כחלק מהעיר. וממנו ואילך מתחילים למנות תחום אלפיים אמה. ואם גם מעברו השני הוא עומד בתוך שבעים אמה ושני שלישי לעיר אחרת, הרי הוא מחבר את שתי הערים, ונחשבות שתיהן לעיר אחת. ומותר לילך מאחת לשניה ומחוצה להן עד אלפים אמה. ואין צריך לזה בית קבוע, אלא אף סוכת ארעי של שומרי העיר נחשבת כבית לענין זה. וכן אם מרוחקות שתי הערים זו מזו הרבה, אלא שיש ביניהן כמה סוכות זו אחר זו, וכל סוכה נמצאת תוך שבעים אמה ושיריים לחבירתה, נחשבות שתיהן וכל השטח שביניהן לעיר אחת. וקאמר שמואל, דאף דעתה אין סוכת בורגנין בין שני הכרכים, ואסור לילך מעיר אחת לשניה, אבל מאחר ואילו תהיה שם סוכת בורגנין, יהיה מותר ללכת מעיר לעיר, מותר לו לומר בשבת שילך למחר לשם. שכל דבר שיש לו בשבת היתר על ידי תקנה, הרי הוא מותר באמירה. ואף דאכתי ליכא להיתר בפועל.

לדעת רב יהודה בשם שמואל, מותר להזכיר את עשיית הפעולה אם יש דרך תיאורטית מותרת לעשות אותה בלא לעבור על איסור. דבריו נפסקו להלכה –

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שז סעיף ח

יכול לומר לחבירו: לכוך פלוני אני הולך למחר, וכן מותר לומר לו: לך עמי לכוך פלוני למחר, כיון שהיום יכול לילך ע"י בורגנין; וכן כל כיוצא בזה שיש בו צד היתר לעשותו היום, יכול לומר לחבירו שיעשנו למחר, ובלבד שלא יזכיר לו שכירות

שימו לב שהפוסקים מדגישים את העיקרון שלמדנו לעיל – מותר לדבר על פעולה אם ישנה אפשרות תיאורטית אפשרות לבצעה בהיתר, אך אסור להזכיר את הפעולה האסורה –

משנה ברורה סימן שז ס"ק ל

אף דבשבת אסור לילך מחוץ לתחום, מכל מקום מותר לומר "לכוך פלוני אני הולך למחר" כיוון דעל עצם הליכה אין איסור, אלא שמחוסר בורגנין. מיהו אסור לומר "אני רוכב למחר" או "הולך בקרון", כיוון דדיבורו הוא דבר האסור בעצם, ואין מועיל עצה לזה. רק יאמר "אני הולך למחר"

ילקוט יוסף שבת ב סימן שז (דיני שבת התלויים בדיבור) סעיף כא

מותר לומר בשבת אלך מחר למקום פלוני, גם אם כוונתו לנסוע לשם במכונית, שמאחר ולא מוציא בשפתיו ענין הנסיעה, ורק מהרהר בה, אין בזה איסור של דיבור חול בשבת. ומותר לומר כן אפילו הוא נוסע לעיר אחרת, ובלבד שיאמר בלשון הליכה

❖ הרחבות – הגדרת גבולות דברים שיש דרך מותרת לעשותם

ברם, כפי שלמדנו בשיעור 12, יש דרך מותרת להפליג בספינה בשבת. לאור זאת פסק בערוך השולחן –

ערוך השולחן אורח חיים סימן שז סעיף כא

פשוט הוא דדוקא לילך למחר יכול לומר אבל לא ליסע בעגלה או לרכוב על הסוס או ליסע במסילת הברזל שהרי לדברים אלו אין היתר בשבת ולכן בלשון לעז שאומרים תמיד בלשון נסיעה אסור אבל להפליג בספינה למחר מותר שהרי יש היתר גם בשבת

וכפי שלמדנו בשיעור 2, אם נכרים מפעילים עסק בעיקר עבור נכרים, מותר לישראל ליהנות ממנו. לפיכך העלה בארחות שבת –

ארחות שבת פרק כב הערה טו

אפשר דבמדינה שמצויים בה אוטובוסים ורכבות שרוב הנוסעים בהם נכרים, ומן הדין מותר לנסוע בהם, יהא מותר לומר גם "למחר אסעי"

הגרש"ז כתב שבימינו, שישנם דרכים מותרות לנסוע בשבת, מותר גם לומר שנוסע בשבת –

שולחן שלמה סימן שז ס"ק י

נלענ"ד דשרי אפילו אם אומר על כרך שהוא רחוק הרבה ... שבזמנינו יתכן לרכוב באופניים

❖ **הרחבות – תשובות "במראה הבזק" אודות רכיבה על אופניים בשבת**

לצורך מצווה

קולא נוספת שהובאה בגמרא לעיל –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיג עמוד א

ממצוא חפצך - חפצך אסורין, חפצי שמים מותרין

רש"י מסכת שבת דף קיג עמוד א

חפצי שמים מותרים - כגון פוסקים צדקה, ומשדכין על התינוקות ליארס

האיסור הוא עיסוק ב"חפצנו". עולה מכך שלדבר מצווה מותר להתעסק בשבת, גם אם יש בהם דיבור ועיסוק בנושאים כלכליים.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שו סעיף ו

חפצי שמים מותר לדבר בהם, כגון: חשבונות של מצוה, ולפסוק צדקה, ולפקח על עסקי רבים, ולשדך התינוק ליארס וללמדו ספר או אומנות; ודוקא לדבר אם רוצה להשתכר, אבל לשכרו ולהזכיר לו סכום מעות אסור. הגה: י"א דזמקס שנוהגין ליתן לקורא בתורה מי שצריך, ונודר ללדקה או לחזן. דאסור צדקה לפסוק כמה יתן (א"ז): והמנהג להקל. דהא מותר לפסוק לדקה.

ילקוט יוסף שבת ב סימן שז (דיני שבת התלויים בדיבור) סעיף ז

חפצי שמים מותר לדבר בהם בשבת, ולכן מותר למכור את העלויות לספר תורה, פתיחת ההיכל, והגבהת הספר תורה, אף אם עושים כן על - ידי הכרזה וכל המרבה במחיר זוכה בעשיית המצוה. מאחר ואין המכירה לצורך אדם, אלא לצרכי מצוה. וכן מותר לערוך מגביות בשבתות ובימים טובים, להחזקת התלמודי תורה והישיבות, ומוסדות הצדקה והחסד, וכמבואר לעיל (סימן רפב סעיף יד, עמוד שמט). אך אסור להקדיש בשבת ספרים או חפץ כלשהו לבית הכנסת

❖ **הרחבות – היחס בין מכירת עליות לבין איסור ההקדשה בשבת**

לסיכום:

במסכת שבת (דף קי"ג ע"ב) לומדים מדברי הפסוק בישעיהו "ממצוא חפצך" – שאסור לאדם לעסוק בחפצי חולין בשבת, "ודבר דבר" – שדיבורו בשבת לא יהיה כדיבורו בחול.

מהי האמירה האסורה? לפי בעלי התוספות והרמב"ם, הכוונה היא לאיסור להרבות בדיבורים בטלים בשבת. השו"ע פסק את דבריהם. תרומת הדשן נשאל על כך שלמעשה אנשים נוהגים להיפגש ולדבר בענייני העולם בשבת. הוא מלמד עליהם זכות, ומתיר למי שנהנה מהדיבורים הללו לדבר בהם בשבת.

רש"י מבאר שהדיבור האסור הוא דיבור בענייני מקח וממכר ועסקיו. ר"ת מודה שדיבור זה אסור, אך לשיטתו איסור זה הוא מהפסוק "ממצוא חפצך". אם כך, איסור זה מוסכם, והמחלוקת היא רק אודות מקורו.

בהמשך (ק"נ ע"א) מובאת מחלוקת אם מותר בשבת לרמוח שיבואו לעשות מלאכה במוצאי שבת, בלא להזכיר את המלאכה. רבי יוחנן קבע הלכה כרבי יהושע בן קרחה, שהתיר, וכך פסקו הרמב"ם והשו"ע, שמוותר לרמוח על כוונה לעשות מלאכה אחרי שבת, אם לא מזכיר את המלאכה במפורש.

הפוסקים הרחיבו את הקולא הזאת, וכללו כל אמירה כשיש דרך מותרת לעשותה. לכן ערוך השולחן התיר דיבור על הפלגה בשבת, שכן הפלגה מותרת באופנים מסוימים (שהתבאר בשיעור 12). הגרש"ז אף התיר דיבור על נסיעה בשבת, בימינו, שכן יתכן שכוונתו לרכיבה על אופניים.

בהמשך שם (ע"ב) שמואל אומר שמותר לומר בשבת, שיעשה פעולה אחרי שבת, אם יש אפשרות תיאורטית לבצע את המעשה בלא לעבור על איסור מלאכה בשבת. ההיתר קיים גם אם ברור לשומעים שיעשה זאת (במוצאי שבת, באופן האסור בשבת. דבריו נפסקו להלכה. לדוגמא – פוסקי דורנו כתבו שמותר לומר שהולך למקום מסוים אחרי שבת, למרות שברור שכוונתו שייסע לשם ברכב, ולא ילך.

בדף קי"ג הגמרא מדייקת מלשון "ממצוא חפצך" – חפצך אסורים, אך חפצי שמיים מותרים. המשמעות היא שגם דיבורים שיש להם היבטים כלכליים, מותרים אם הם לצורך מצווה.

בגמרא (דף קנ ע"א) נאמר ש"הרהור מותר". מאידך, במדרש נאמר שחובה על האדם לנתק את מחשבותיו מעיסוקי החול וישווה בדעתו שכל מלאכתו עשויה. בכדי לעמוד בזה, עליו להקפיד שלא להרהר במלאכתו כלל! רבינו יונה תירץ שמותר להרהר בתנאי שהרהור אינו מוביל לדאגות, וכך פסק השו"ע (שו,ח).

ד. במעשה**החשכה על התחום**

פתחנו את השיעור באיסור המחשבה והדיבור אודות מלאכתו וחפציו בשבת. מחשבה ודיבור אינם מלאכות, שהרי אין הם פעולות. אמנם ישנן פעולות שגם הן אינן מלאכה, ואי אפשר להגדירן כפעילות. אך יש בעשייתם עיסוק בעסקיו ובחפציו, לכן הן אסורות. לדוגמא – הליכה (שאינה מאומצת) אינה אסורה בשבת, ואינה בגדר "מלאכה". אך הליכה שקשורה לפעילותו העסקית עשויה להיחשב כעיסוק בחפציו, ולהיאסר -

משנה מסכת שבת פרק כג משנה ג

אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות אבל מחשיך הוא לשמור ומביא פירות בידו. כלל אמר אבא שאול כל שאני זכאי באמירתו רשאי אני להחשיך עליו

רש"י מסכת שבת דף קנ עמוד א

אין מחשיכין על התחום - לקרב עצמו בשבת עד סוף התחום ולהחשיך שם, שיהא קרוב למקום הפועלים או לפרדס להביא פירות, דכל דבר שאסור לעשותו בשבת - אסור להחשיך עליו. אבל מחשיך הוא - להיות קרוב לצאת לשמור פירותיו, וזה דבר המותר בשבת לשמור פירותיו, אם היו בתוך תחומו. ומביא פירות בידו - הואיל ועיקר מחשבתו לא היה לכך. כלל אמר אבא שאול - נותן היה כלל בדבר זה להוסיף דברים אחרים כיוצא בו, ולקמיה מפרש לאתוויי מאי. כל שאני זכאי באמירתו - שאני רשאי לאומרו לחבירו, או לנכרי, בשבת, לעשות למוצאי שבת - רשאי אני להחשיך עליו.

חברותא שבת דף קנ עמוד א

אין מחשיכין על התחום לשכור לו פועלים, ולהביא פירות. כלומר, אסור לו לאדם לקרב את עצמו בשבת לסוף תחום שבת המותר, כדי להיות שם עם חשיכה של מוצאי שבת, ולהתקרב כמה שיותר למקום הפועלים או למקום הפרדס הנמצאים מחוץ לתחום, כדי שיוכל מיד במוצאי שבת לצאת מן התחום, לילך עד המקום ההוא ולשכור פועלים או להביא פירות. שמאחר והבאת הפירות או שכירות הפועלים אסורות בשבת, אסור אף להחשיך בעבורם. אבל מחשיך [הולך בשבת עד סוף התחום] הוא כדי להיות קרוב לפרדס הנמצא מחוץ לתחום, בשביל שיוכל לצאת לשם מיד במוצאי שבת לשמור את פירותיו. שהרי אילו היו הפירות בתוך התחום, היתה שמירתם מותרת בשבת. הלכך מותר אף להחשיך עליה. ומשכבר יצא במוצאי שבת לפרדס כדי לשמור את פירותיו, אף מביא פירות בידו. ולא מיקרי דהחשיך לצורך הבאת הפירות. שהרי עיקר מחשבתו לא היתה לכך, אלא לשם השמירה. כלל אמר אבא שאול: כל דבר שאני זכאי [רשאי] באמירתו בשבת לנכרי או לחבירי שיעשה לי במוצאי שבת, אף רשאי אני לילך בשבילו בשבת עד סוף התחום ולהחשיך עליו, כדי לצאת אליו מיד במוצאי שבת.

המשנה אומרת שאסור להחשיך על התחום (ללכת לקצה התחום המותר בשבת כדי שברגע שתגיע החשיכה יהיה קרוב ליעדו) אם כוונתו היא לעשות מלאכות שבשבת הן אסורות. אבא שאול הגדיר מה כלול בכך - ההליכה היא כמו הדיבור. על מה שמותר לדבר בשבת, מותר ללכת לקראתו בשבת, ומה שלא - לא. מותר להתקרב למקום בו האדם צריך להיות בצאת שבת אם מטרת הליכתו היא לעשות דברים שמותר לעשותם בשבת (לדוגמא - לשמור את פירותיו), גם אם בנוסף לדבר המותר מתכוון לעשות דבר אסור (להביא פירות).

ברייתא מקבילה מובאת במסכת עירובין -

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף לח עמוד ב

תנאי: לא יהלך אדם לסוף שדהו לידע מה היא צריכה, כיוצא בו - לא יטייל אדם על פתח מדינה כדי שיכנס למרחץ מיד ... התם - מוכחא מילתא, הכא - לאו מוכחא מילתא היא. אי צורבא מרבנן הוא - אמרינן: שמעתא משכתייה. ואי עם הארץ הוא - אמרינן: חמרא אירכס ליה

רש"י מסכת עירובין דף לט עמוד א

לא יטייל אדם - בשבת או ביום טוב סמוך לחשיכה עד פתח מדינה, כדי להתקרב למרחץ להיות מזומן ליכנס כשתחשך מיד, אלמא: אף על גב דהילוך גרידא עביד ולא אמר מידי - אסור מוכחא מילתא - מאי בעי בשדהו, אם לא לידע מה היא צריכה, ורחמנא אמר ממצוא חפצך וגוי' (ישעיהו נח), וכן בפתח המדינה, אבל חוץ לעיר עד התחום - לא מוכחא מילתא דלערובי לצורך מחר קאזיל, ולא מסקי אינשי אדעתיהו, אלא, אי צורבא מרבנן הוא - אמרינן שמעתא משכתייה, שמהרהר בה ואין דעתו עליו חמרא אירכס ליה - ואזיל לעיוני, דאפילו בשבת מותר להשיבו מתוך התחום לביתו, אבל מידי דאסיר ליה למיעבד בשבת - אסיר ליה לזמוני נפשיה לההוא מידי.

חברותא עירובין דף לח עמוד ב

תנאי: כתיב "וכבדתו מעשות צרכיך, ממצוא חפצך", ללמד שהעיסוק ב"חפצך" בשבת אסור. לפיכך: לא יהלך אדם בשבת לסוף שדהו, לידע מה היא [השדה] צריכה לאחר השבת; כיוצא בולא יטייל אדם על פתח מדינה בשבת או ביום טוב סמוך לחשיכה, כדי שיכנס למרחץ - הנמצא שם - מיד כשתחשך. אלמא, אף על גב דהילוך גרידא עביד ולא אמר מידי, אסור... התם בברייתא מוכחא מילתא שבא לשם כדי לידע מה צריכה שדהו, ורחמנא אמר: "ממצוא חפצך", וכן בפתח המדינה. אבל הכא, ביוצא חוץ לעיר עד התחום - לאו מוכחא מילתא היא דלערובי לצורך מחר קאזל. כי אי צורבא מרבנן הוא, אמרינן: ודאי שמעתא משכתייה [שמהרהר בדברי תורה ואין דעתו עליו]. ואי עם הארץ הוא, אמרינן: ודאי חמרא אירכס ליה [חמור אבד לו]. הגמרא מסיימת בקביעה שהאיסור הוא רק אם מוכח שהולך לצרכי מלאכתו. אם לא ניכר - מותר. בעלי התוספות מסבירים שהיתר ההחשכה על התחום במשנתנו מבוסס על אותו העיקרון -

תוספות מסכת שבת דף קנ עמוד ב

קשה לרבי דבסוף פ' בכל מערבין תניא לא יהלך אדם לתוך שדהו לידע מה צריכה כיוצא בו לא יטייל אדם על פתח מדינה כדי שיכנס למרחץ מיד ואומר רבי דהתם מינכרא מילתא דאינו מטייל אלא ליכנס למרחץ מיד אחר השבת שעל פתח מדינה רגילים להיות מרחצאות ... אבל הכא אין הוכחה כ"כ בתוך התחום המחשיך לשכור פועלים ולהביא פירות וכי האי גוונא משני התם

אסור להחשיך על התחום לצורך מלאכה שאסור לעשות בשבת. אך מותר להחשיך על התחום אם לא ניכר שעושה זאת למלאכתו, וכן אם עושה זאת גם לצורך דבר המותר. הגדרה זו מובנת – הליכה אינה מלאכה, ואינה דומה למלאכה. כל האיסור נובע מכך שנראה שהאדם עוסק במלאכתו. ממילא, אם העיסוק במלאכתו אינו ניכר ממעשיו, אין בכך איסור. גם ההיפך יכול להיות נכון. כשם שהחשכה על התחום, וסיוור בשדותיו, מותרות כל עוד לא ניכר שהן נעשות לצורך החול, ראשונים ופוסקים אסרו מעשים שאין בהם טורח כלל, אם האדם מכריז על עצמו שעושה אותן לצורך ימי החול. דוגמא קיצונית לכך –

ספר חסידים סימן רסו

בשבת לא יאמר אדם נישן כדי שנעשה מלאכתנו במוצאי שבת שאסור לומר למחר אעשה ואפילו חפץ לכתוב תורה מפני שמראה מה שישן ונח בשבת שעושה בשביל החול אלא יאמר ננוח כי שבת היום

שינה היא ההיפך הגמור של טורח, והשינה בשבת היא ודאי מצווה. אף על פי כן, אם הוא מכריז על השינה כדבר שיסייע למלאכת ימי החול, הרי שגם בה יש איסור של "ממצוא חפצך". וכך פסקו המג"א (סימן ר"צ) אליה רבה (סימן ר"צ ס"ק ב) ומשנ"ב (ר"צ ד).

ה. טירחת חול בשבת והכנה מקודש לחול

עד כה עסקנו במחשבה דיבור ומעשה שאינן מלאכות, אינן דומות למלאכות, ואין בהן טורח כלל, אך אסור לעסוק בהן בשבת מכיוון שהעיסוק בהן הוא עיסוק בענייני החול. מלבד אלו, יש מלאכות שמותר לעשותן לצורך שבת, אך אסור לטרוח בהן אם טרחה זו יכולה להיעשות בימות החול.

משום טורח שאינו מיועד לשבת

משנה מסכת שבת פרק טו משנה ג

מקפלין את הכלים אפילו ארבעה וחמשה פעמים, ומציעין את המטות מלילי שבת לשבת אבל לא משבת למוצאי שבת המשנה פותחת באיסור קיפול הבגדים, וממשיכה באיסור הצעת המיטות. את החלק הראשון של המשנה ביאר רש"י –

רש"י מסכת שבת דף קיג עמוד א

משנה. מקפלין את הכלים - בגדים כשפושטן מקפלין, מפני שמתרככין מכיבוסם, ומתקמטים כשאינן מקופלים. אפילו ארבע או חמש פעמים - כדי לחזור וללובשן בו ביום.

ובאופן דומה ביאר הרמב"ם –

רמב"ם הלכות שבת פרק כב הלכה כב

אין מקפלים הבגדים בשבת כדרך שעושין בחול בבגדים כשיכבסו אותן, ואם לא היה לו כלי אחר להחליפו מותר לקפלו ולפשטו ולהתכסות בו כדי שיתנאה בו בשבת

מדבריהם עולה שהאיסור הוא מפני שהקיפול היה חלק מהליך הכיבוס, ולכן נאסר. אך אם עומד ללבוש אותו בו ביום – מותר. בהקשר של החלק השני של המשנה, העוסק בהצעת המיטות, הגמרא הרחיבה –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיח עמוד א

תנו רבנן: קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית, שחרית - מדיחן לאכול בהן בצהרים, בצהרים - מדיחן לאכול בהן במנחה. מן המנחה ואילך שוב אינו מדיח, אבל כוסות וקיתוניות וצלוחיות - מדיח והולך כל היום כולו, לפי שאין קבע לשתיה

הגמרא אומרת שמותר להדיח כלים רק אם יתכן שיהיה שימוש נוסף בהם, בהמשך השבת. הרמב"ם פסק זאת להלכה, יחד עם המופיע בסיפא של המשנה, בהקשר של תיקון כלים-

רמב"ם הלכות שבת פרק כג הלכה ז

... ואסור להדיח קערות ואלפסין וכיוצא בהן מפני שהוא כמתקן אא"כ הדיחן לאכול בהן סעודה אחרת באותה שבת, אבל כלי שתיה כגון כוסות וקיתונות מותר להדיחן בכל עת שאין קבע לשתייה, ואין מציעין את המטות בשבת כדי לישן עליהן למוצאי שבת אבל מציעין מלילי שבת לשבת

הרמב"ם פוסק שאסור להדיח כלים מפני שזה דומה לתיקון הכלי, אך מותר להדיח אם יש בזה צורך לשבת עצמה.

אם כך, לפי הרמב"ם שני חלקי המשנה עוסקים בדברים האסורים מדרבנן מפני שהם דומים וקשורים למלאכות אחרות – קיפול הבגד אסור מפני שהוא חלק מהכיבוס, הדחת הכלים והצעת המיטה דומים לתיקון הכלים (ועיין במרכבת המשנה על פרק כ"ג הלכה ז', מדבריו עולה שלפי הרמב"ם הכל אסור מדין שבות של "מכה בפטיש").

הראב"ד חולק על הרמב"ם –

ראב"ד על הלכות שבת פרק כג הלכה ז

ואסור להדיח קערות ואלפסין וכיוצא בהן מפני שהוא כמתקן. א"א כל זה אינו אסור אלא מפני שהוא טורח לחול

הראב"ד חולק על הרמב"ם ופוסק שאיסור הדחת הכלים והכנת המיטות הוא מפני שאסור לטרוח בשבת, אלא לצורך השבת עצמה.

נראה שבעלי התוספות לומדים גם את הרישא של המשנה בדרכו של הראב"ד –

תוספות מסכת שבת דף קיג עמוד א

מקפלים כלים כו' - מכאן למדנו דאסור לקפל טליתות של בית הכנסת לפי שהם צורך מחר

ראשית, לפי הרמב"ם טעם האיסור הוא מפני שזה מתקן את הכלי, באופן הדומה לכיבוס. בעלי התוספות מנמקים את האיסור "מפני שהוא צורך מחר". כלומר, עצם זה שהקיפול נועד למחר הוא הבעיה, כדברי הראב"ד.

שנית, יש לבחון אם בקיפול הטליתות הללו יש את אותו התיקון שיש בבגדים, כמו שמעיר ערוך השולחן –

ערוך השולחן אורח חיים סימן שב סעיף יא

דעת רבותינו בעלי התוס' שם שכתבו "מכאן למדנו שאסור לקפול טליתות של בהכ"נ לפי שהם צורך מחר" עכ"ל, ובטלית כפי הנראה לא שייך בקיפולו תקון כלי! אלא האיסור הוא משום טירחא

מדברי הכלבו עולה שהוא חולק על טעמם של בעלי התוספות והראב"ד –

ספר כלבו סימן לא

המקפל על הספסל מותחו ומפשט קמטיו והוא תקון גמור. ועכשיו שנוהגין לקפל כל הכלים – אפשר דקפול דידן לא דמי לקפול שלהן שהיו קפדין מאוד לפשט קמטיו ולהניחו תחת המכבש ולא כן אנחנו עושין

אם איסור קיפול הטלית הוא מפני שהקיפול הוא צורך החול, לכאורה איכות הקיפול אינו אמור להשפיע על האיסור. סוף סוף המקפל עושה את מלאכת החול בשבת שלא לצורך. ההבחנה בין איכויות הקיפול רומזת לכך שבהכרח הכלבו מניח שהאיסור הוא מפני שהקיפול הוא חלק מתיקון הכלי, ולא מפני שזו הכנה. לכאורה נראה שגם הטור גם למד כרמב"ם, מכיוון שנימק את הקריטריונים לאיסור הקיפול לפי יעילות התיקון (בקריטריונים נתעמק ב"ה כשנעסוק בהלכות כיבוס. לעת עתה שימו לב רק לנימוקים לקריטריונים, ואל תתעמקו בקריטריונים עצמם) –

טור אורח חיים הלכות שבת סימן שב

מקפלין כלים בשבת לצורך שבת ללבושן בו ביום ודוקא באדם אחד אבל בבי' ב"א לא דהוי תיקון טפי ואפי' באדם אחד דוקא בחדשים דהיינו כל זמן שלא רוחצו ולבנים שאין הקיפול מתקן כל כך

וגם בהקשר של שטיפת כלים –

טור אורח חיים הלכות שבת סימן שכג

מדיחין כלים בשבת לצורך היום כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול אבל לאחר סעודה שלישית אין מדיחין וכלי שתייה מדיחין כל היום שכל היום ראוי לשתייה אבל אסור להטביל כלי חדש או להטביל מטומאתו

מה הקשר בין הדחת כלים לבין טבילת כלים? טבילת כלים אינה בהכרח צורך חול. הקשר הוא ששניהם דומים לתיקון הכלי. אם כך עולה שהטור למד כמו הרמב"ם.

הלכה –

בעניין קיפול הבגדים –

מהמגן אברהם נשמע שהאיסור הוא מפני הטרחה לצורך חול –

מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שב סעיף ג

אסור לקפל הטלית אף על פי שמצות ציצית כל היום ויכול להתעטף בו מ"מ כיון שאין בדעתו להתעטף בו הוי כמי שיש לו להחליף

אך נראה מדברי רוב הפוסקים כרמב"ם –

לבוש אורח חיים סימן שב סעיף ג

מקפלים כלים בשבת לצורך שבת ללבושם בו ביום, ודוקא באדם אחד שאינו נראה תיקון כל כך, אבל בשני בני אדם לא, דהוי תיקון טפי ומתקן מנא בשבת אסור

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שב סעיף ט

לא התירו לקפל אפילו לצורך השבת אלא באדם אחד אבל שנים לא יקפלו בגד אחד מפני שכששנים מקפלים הן מפשיטים קמטיו ונראין כמתקנין כלים בשבת ... אבל אם יש לו בגד אחר מקופל אסור לקפל את זה משום שעכ"פ נראה קצת כמתקן כלי בשבת. ויש מי שאומר שלקפל שלא כסדר קיפולו הראשון מותר בכל ענין אף לצורך מחר ... לפי שאין לקיפול זה שום קיום ואין כאן שום תיקון כלי כלל ונראין דבריו

ערוך השולחן אורח חיים סימן שב סעיף יא

ויש נ"מ לדינא בין הטעמים דלהרמב"ם דלית ליה טעם טירחא מותר לקפול בגד בקיפול פשוט שאין בו תקון כלי אף לחול ולהראב"ד אסור מטעם טירחא משבת לחול

סעיף יג

ובהך דאין מציעין את המטות משבת למוצאי שבת ... אגן ס"ל רק טעמא דמתקן, ובהצעות שלנו לא מקרי מתקן, וכמ"ש הכלבו, והרי גם נהגו לקפול המפות הטובות לאחר הסעודה, ולא שמענו מי שמוחה בזה, ובע"כ צ"ל כטעם הכלבו. וזהו שאמרה המשנה דמציעין את המטות מלילי שבת לשבת, והכוונה – לישן בהם יותר טוב להציעם מבעוד יום, אך כפי הידוע ההצעה שלא לישן יותר נאה מההצעה לישן, ולכן מבעוד יום מציעין בקישוט לכבוד שבת שלא כדרך לישן, ואחר הסעודה מציעין כדי לישן

אך בעניין של הדחת הכלים נראה שהסכימו כולם לשיטת הראב"ד –

ערוך השולחן אורח חיים סימן שכג סעיף ז

דבר מובן מאליו שאסור להטריח שום טירחא בשבת לצורך חול ולכן הכלים שאכל בהם אם יודע ברור שלא יצטרך להם עוד היום אסור להדיחן בשבת דלמה יטריח לצורך חול וידיחן בלילה וכן המנהג

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שכג סעיף ו

לאחר סעודה שלישית אסור להדיח כלי אכילה מפני שטורח ומכין משבת לחול אבל כלי שתיה מותר להדיח כל היום מפני שאין קבע לשתיה אבל אם יודע בבירור שלא יצטרך להם עוד אסור

וכן פסק המשנה ברורה (שכ"ג ח"ח).

אם כך ניתן לסכם עד כה –

במשנה (שבת פרק ט"ו משנה ג) נאסר לקפל בגדים ולהציע מיטות שלא לצורך שבת, ובגמרא (שבת קיח ע"א) נאסר להדיח כלים שלא לצורך שבת.

הרמב"ם הכלבו והטור ביארו את ההלכות הללו כאיסורי דרבנן מפני שהם דומים לתיקון הכלי (כיבוס או תיקון, לפי מרכבת המשנה – כעין מכה בפטיש).

בעלי תוספות והראב"ד כתבו שהדברים נאסרו מפני שהוא טורח בשבת לצורך יום חול.

להלכה רוב הפוסקים ביארו שאין בקיפול הבגדים טרחה של שבת לצורך חול, אלא רק איסור משום כיבוס (בו נעסוק בעז"ה כאשר נלמד את מלאכת כיבוס). אך בעניין הדחת הכלים הסכימו הפוסקים שאסור להדיחם משום שזו טרחה לצורך החול.

טרחה המיועדת גם לשבת

ההיתר לטרוח כאשר הטרחה מיועדת גם לשבת עלה בברייתא לעיל, באופן נרחב יותר. בברייתא נאמר שמכיוון שאין קבע לשתיה (אנשים שותים גם שלא בזמן הארוחות המסודרות), ניתן לשטוף את כל הכוסות. בתוספתא, מדבריה נלמדה הלכה זו, מובאים מספר דוגמאות נוספות –

תוספתא מסכת שבת פרק יב הלכה יז

מפציעין באיגוזין ומפרדין ברמונים ומחתכין בדבילה משבת לאותה שבת אבל לא משבת למוצאי שבת מפני שהוא כמתקן מקדש לחול¹... מדיחין כלים משבת לאותה שבת אבל לא משבת זו לשבת אחרת. כיצד? אכל בהן בלילי שבת – מדיחן שיאכל בהן לשחרית. לשחרית – מדיחן שיאכל בהן לסעודה. לסעודה – מדיחן שיאכל בהן למנחה. למנחה –

¹ עיינו בציץ אליעזר חלק יד סימן לז, שהציע שגם הרמב"ם שכתב שאסור להדיח כלים מפני שמתקנם, מבוסס על הברייתא הזאת, וכוונתו היא – עושה מלאכת תיקון לצורך ימות החול

לא ידיון מעתה. הכוסות מדיחן כל היום כולו מפני שאין קבע לשתייה. מדיחין עשרה כוסות, שאם ירצה ישתה באחת מהן. מציעין עשר מטות, שאם ירצה מסב באחת מהן

עולה מדברי התוספתא, שמותר להדיח כוסות מכיוון שיש סבירות שמישהו ישתה וישתמש לפחות בחלק מהן, בהמשך השבת. לכן מותר להציע את כל המיטות ולשטוף את כל הכוסות, למרות שבפועל ישתמשו אפילו רק באחת, מכיוון שהשטיפה נועדה לצורך שימוש בשבת. הדברים הובאו להלכה בשער הציון (סימן ש"ב ס"ק כ"ב), וכפי שהגדיר הרב שטרנבוך –

תשובות והנהגות כרך א סימן רכג

מפורש בתוספתא בשבת (י"ג) שמדיחין עשרה כוסות שאם ירצה ישתה באחד מהן ע"ש, הרי שאין צורך שודאי יצטרך בו לאורך היום, אלא כל שיש אפשרות שיצטרך לו בו ביום מותר. ושורש האסור הכנה קל משאר אסורים, ולא הצריכו חכמים משום כבוד שבת לדקדק כמה צריך ביומו, רק מרבה בשיעורים ומדיח כפי שירצה, ואפילו אינו מתכוון להשתמש בהם אלא האפשרות רחוקה מותר, ומכל מקום אף שאין בזה מלאכה אם ברור לו שלא ישתמש בו, זהו טירחא בלא צורך ואסור

המגן אברהם כתב שניתן ליישם את העיקרון הזה, שמותר לטרוח אם הטרחה נועדה גם לשבת עצמה, גם בהקשר של הצעת המיטות –

מגן אברהם סימן שב ס"ק ו

אין מציעין המטות משבת למוצאי שבת ... וני"ל דמטה העומדת בחדר שדר שם ואיכא בזיון ודבר מגונה שיעמוד כך מותר להציעו דלצורך שבת הוא

המשנה ברורה העתיק את דבריו. באגרות משה כתב שהקריטריון הזה נכון גם לגבי ניקוי השולחן משיירי סעודה שלישית -

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן ע אות ב

מה שמנקין השלחן שאכלו עליו ג' סעודות בביהכ"נ קודם מעריב אם אין צורך להשלחן להמתפללין מעריב להניח שם הסידורין וגם אינו במקום מעריב, אבל אם צריכין להשלחן או שאינו דרך כבוד יכולין לנקות

והמהרש"ג כתב שהדברים נכונים גם לעניין הדחת כלים -

מהרש"ג חלק א' תשובה ס"א

אם רוצה להציע המטות או להדיח כלים בשבת בשביל שהבית נאה יותר אם המטות מוצעות בה והכלים מודחים בה, כי הם קישוט להבית, אזי באמת מותר להדיח ולהציע גם בשבת

הציץ אליעזר כתב שלעניין הדחת הכלים לכאורה הדברים תלויים במחלוקת הרמב"ם והראב"ד!

שו"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן לו

נשאלתי ממשגיח ביה"ח בכאן אם אפשר להתיר הדחת כלי - האכילה בביה"ח לאחר גמר הארוחות בשבת ביום, הגם שבהחלט לא ישתמשו עוד בהם באותו יום. דהנהלת ביה"ח, וכן מטעם משרד הבריאות דורשים זאת, לא כדי שיהיו מוכנים לשימושם בחול, אלא מפני טעמים הגייניים וסיניטריים שאין להשאיר בביה"ח כ"כ מספר שעות כלים שאינם רחוצים.

תשובה. דין זה שאין להדיח בשבת כלים שאינם צריכים עוד לאכול בהם הוא מגמ' שבת ד' קי"ח ע"א דאיתא: ת"ר קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן בצהרים, בצהרים מדיחן לאכול בהן במנחה, מן המנחה ואילך שוב אינו מדיח וכו' .... ומצינו שנחלקו בטעמו של דבר הרמב"ם והראב"ד - הרמב"ם מפרש שטעם האיסור בזה הוא מפני שהוא כמתקן, והראב"ד משיג עליו וכותב שאין האיסור אלא מפני שהוא טורח לחול. וא"כ י"ל שהדבר תלוי בחילוקי הטעם בזה, דלהרמב"ם שמפרש הטעם מפני שהוא כמתקן, צריך להיות אסור אפילו כשאינו לחול, כל עוד שלא בא זה לצורך חיוב לשם - אכילה, וכמו שהרמב"ם שם מדייק וכותב בלשון "אא"כ הדיחן לאכול בהן סעודה אחרת באותה שבת", והיינו כנ"ז, דבהיות שטעם האיסור הוא מפני שהוא כמתקן, לכן לא הותר אלא כשהוא צריך לזה באופן חיובי, דהיינו עוד לאכול בהן, דעל צורך היום לא גזרו, אבל להראב"ד שהטעם הוא מפני שהוא טורח לחול יש לומר שהא כל שאינו טורח בזה לצורך החול, הגם שאינו צריך לזה באופן חיובי לשם שימוש בהן עוד באותו יום, מכל מקום מותר אזי להדיחן, וכגון באופן של נשוא דיונו, וכנ"ל

הציץ אליעזר מסביר - לפי הרמב"ם, האיסור הוא מפני שההדחה היא סוג של תיקון הכלי, האסור מדרבנן, והותר רק אם מתכוון ליהנות מהכלים בשבת. לפי הראב"ד האיסור הוא מפני הטורח של שבת לצורך חול. בדברים שכאלו ניתן ללמוד מהחשכה על התחום שמותר לטרוח אם ניכר שהטורח הוא גם לצורך השבת. למסקנה הציץ אליעזר הכריע להיתר. הפוסקים הרחיבו את הדין הזה למקומות נוספים -

הכנסת כלים למדיח ובגדים למכונת הכביסה**שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד "רחיצה" שאלה ד**

כלים מלוכלכים מסעודת שבת, האם מותר להניחם במדיח הכלים לרחצם לאחר השבת, וכן האם מותר לסדרם כפי שצריך להדחתם?

תשובה: מותר, ואין בזה משום הכנה, שבשביל היום טוב לאנשי הבית, שלא יתראו בבית במקום שבאים לשם כלים מלוכלכים, וטוב יותר להניחם שם מלכסותם. אבל לסדרם בכוונה אסור מצד הכנה

שו"ת משנה הלכות חלק ד סימן מג

בדבר שאלתו בשבת קודש שמורידין הכלים מן השלחן אי מותר להניחם ישר למכונה הנקרא דיש וואשער (בלע"ז) והוא מכונת כביסה לכלים שפועלת ע"י חשמל במוצ"ש, כי גם בחול מניחים שם הכלים לכביסה לאחר הורדתן מן השלחן ... מקום הנחת כלים שמניחם שם גם בימות החול והוא מקום מוכן בשביל הכלים קודם הרחיצה, נראה דאין בזה איסור, כיון דעכ"פ צריך להניח הכלים מידו לאחר סילוקן מן השלחן באיזה מקום שהוא, וכיון דזה דרכו בכל יום, להניח שם הכלים שאינם מכובסים, מותר, אלא שצריך לזהר שלא יסדרם ויתקנם למוצש"ק דהוה הכנה לחול אלא יניחם שם בסתם וליכא בזה שום איסור

ילקוט יוסף שבת ד סימן שכג (דיני הדחת כלים וטבילתן בשבת) סעיף יב

מותר להניח בשבת את הכלים שאכל בהם, בתוך מדיח כלים חשמלי [שאינו פועל], כדי שלא ייראו הכלים המלוכלכים בבית או במטבח, ואין לאסור בזה משום הכנה, ובלבד שלא יסדרם בתוך המדיח כלים, אלא יניחם שם ככל העולה בידו, ולא יסדרם אלא במוצאי - שבת. וכל זה כשדרכו להניחם שם כך בימות החול, ואין מטרתו כדי לחסוך זמן במוצאי שבת.

הסכמת הפוסקים שמותר להניח את הכלים במדיח, אך אסור להשקיע בסידור הכלים בצורה שתייעל את פעולת המדיח (כמובן שאין הכוונה שיש חובה לייצר בלגן במדיח. הכוונה היא שלא ישקיע מעבר להנחה מסודרת).

שו"ת משנה הלכות חלק ד סימן מד

ובדבר אי מותר להשים בגדים מלוכלכים למכונת כביסה בשבת או דילמא נראה כמכין לכביסה למוצש"ק הנה אי משום הא גדולה הי' ליה לחוש דהרואה יאמר דרוצה לכבס בשבת ויבא לידי חשד אבל כנראה דגם זה תלוי בדרך השימוש שאם הדרך להשתמש כן בימי החול שמשמים בגדים הצואים במכונה ולא מכבסים מיד אלא מונח שם א"כ אין זה הכנה לכביסה אלא שזה דרך ומקום להניח בגדים המלוכלכים א"כ גם בזה ליכא איסור ואי משום מראית העין אין אנו גוזרים גזרות מה שלא גזרו חז"ל

הקפאת אוכל כדי שלא יתקלקל**שו"ת מנחת יצחק חלק ח סימן כד**

וע"ד השאלה אשר שאל בדבר לשום אוכל בשבת במקרה ההקפאה שקורין פריזער, ששכח הרבה פעמים שנשאר הרבה אוכל, בפרט אם חכו לאורחים והם לא הגיעו, ואם לא שמים אותם בפריזער לא נשאר כ"כ טרי, אפילו אם שמים במקרה, לא מספיק כ"כ, ובפרט שיש מקרים שאין מקום מספיק במקרה, ופעולת הפריזער ידוע שהמאכל נעשה בזה לאבן, ונשאר טרי אף חדשים רבים עכ"ד.

... יש לדון רק משום הכנה משו"יט לחול, והרי מוכח מהמבואר בש"ע או"ח(סי' ש"ח), דאין גם משום הכי ... הטעם דאין כאן משום הכנה משבת לחול, ביאר יפה בתשו' מהרש"ג, דכיון שאין כוונתו בזה להרויח העבודה בחול, רק שהדבר מוכרח להיות בשבת דוקא, שלא תגנב או כדי שלא תתקלקל מחום השמש עיין שם, כן הוא בנד"ד ממש דהכוונה רק שלא תתקלקל אין בזה משום איסור הכנה לחול

יש כאן הגדרה חשובה – מטרתו אינה לחסוך את עבודת ימי החול, אלא שהמאכל לא יתקלקל, כבר בשבת עצמה! לכן זה מותר.

מטרות פחות מוגדרות לפעולותינו

בהקשר של החשכה על התחום למדנו את דברי בעלי התוספות, שפוסקים שאם ניתן לפרש שפעולתו אינה מיועדת לצרכי החול, אין בה משום "ממצוא חפצך".
הגרש"ז הגדיר היתר מקביל באיסור טרחה בשבת בענייני החול. וכך פסק בשש"כ בשמו –

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשלט) פרק כח סעיף פא

כל דבר שאין בעשייתו משום טירחה, וגם רגילים לעשותו מבלי לחשוב על התועלת שבעשייתו – מותר לעשותו בשבת, גם אם תצא מעשייתו זו תועלת לימות החול, ובלבד שלא יאמר במפורש שהוא מכין לימות החול

כלומר, כשם שאין איסור להחשיך על התחום אם לא ניכר שעושה זאת לצורך החול, כך מותר לעשות מלאכות באופן שרגילים לעשותם.

מהו הרעיון של ההיתר? בעלי התוספות הרחיבו את היסוד של הגמרא, וביארו שאם ניתן בקלות לפרש את מעשי האדם כמעשים שאינם מיועדים לימות החול, אין בהם איסור. הגרש"ז אומר – פעולות רבות אדם עושה בלי לחשוב יותר מדי על המטרה. הוא עושה כי ככה עושים. מדברי תוספות משמע שניתן להתיר אם ישנה פרשנות למעשיו שתאפשר את ההיתר. הגרש"ז חידש שאין בהכרח צורך בפרשנות חלופית בכדי להתיר. דינו שלא תהיה פרשנות שתפרש שמעשיו הם צורך חול. הדרך הנוחה לפרש את המעשים באופן שאינם מעשי חול היא להוסיף פרשנות שבתית. הגרש"ז חידש שיש אופן נוסף – מעשים שלא מתפרשים כלל. נראה שהרב משה פיינשטיין חלק על הרחבה זו. הוא נשאל מהו ההיתר להחזיר את הטלית הביתה אחרי התפילה בשבת. תשובתו –

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כ

נראה דאפשר הוא מצד שמירה. שאף אם ביהכ"נ הוא מקום משומר מלגונבו משם, אינו משומר מלהשתמש בו אחר בלא רשות. ואף שמותר לאינשי להתעטף בטליתות שמונחין בביהכ"נ, מטעם דתולין דניחא להו לאינשי שיעשו מצווה בשלו ... אלו המקפידין (שאחרים לא ישתמשו בטלית שלהם), ברור שהם אין מניחין הטלית בביהכ"נ, אלא מוליכין הטלית אתם בחזרה. דהוא צורך גדול להו, דמותר לטלטל בבית ובחצר ובמקום שיש עירוב, אף בכל המקום, כדי לשמרו מאבידה ומגניבה, ומכל עניני הפסד, ואף מלהשתמש בו אחרים בעלמא. שא"כ רשאי לטלטל מה שהוא חושש לשמור, אף שאחרים, וגם הרוב, אין חוששין

הגר"מ פיינשטיין התיר רק מצד שכך הם שומרים על הטלית, פן מישהו אחר יתעטף בה. מדבריו עולה שאם בית הכנסת יהיה נעול במשך כל השבת, או שאין כל חשש שאחר ישתמש בטלית (לחידוד העניין – בחלק מהתשובה שהושמט הרב פיינשטיין דן אם נכון לחשוש שאנשים יתעטפו בטלית שאינה שלהם בלי רשות. מהדברים מוכח שההיתר הוא רק מחמת החשש הזה, ולא מצד עצמו), אסור להחזיר את הטלית הביתה בסוף התפילה, שהרי אין לה שימוש בבית, וכל טלטולו בשבת לא נועד לצורך השבת. אך השש"כ כתב בהמשך אותו הסעיף –

ולכן, הלוקח טלית לבית הכנסת – מותר אף להחזירה הביתה

אומר הגרש"ז – אדם שיישאל – מדוע אתה מחזיר את הטלית הביתה בסוף התפילה? מן הסתם לא יבין את השאלה. אדם מחזיר את טליתו הביתה בסוף התפילה כי ככה עושים. ממילא אין לראות במעשיו הכנה משבת לחול.

הגרש"ז כתב תשובה שנועדה לחדד את ההיתר. נביא את הדוגמאות הנוספות בהם מיישם את הקולא הזאת

שו"ת מנחת שלמה תניינא (ב - ג) סימן לו

מש"כ בשש"כ פרק כ"ח הערה קצ, דיש להתיר כמה אופני הכנה מטעם ש"סרגילים לעשותם בלי לחשוב על הצורך, הה"נ דשרי לצורך חול". כוונתי רק על כעין החזרת ספר למקומו או אוכלין למקרר, וכן אם דרכו ליקח תמיד שעון אף שאינו חושב שיצטרך לו לבו ביום או משקפיים לקריאה וגם כדי לראות מרחוק בלי לחשוב כלל שיצטרך גם לבו ביום, או לובש עניבה כשהולך בין אנשים דשפיר שרי אפי' יגיע לבין אנשים כשכבר לילה ... להחזיר הרבה ספרים לאחר לימודו ג"כ מותר אם כך דרכו תמיד ... נלענ"ד דכיון שמותר לאדם לילך בשבת למקום שהוא רוצה, וממילא הוא ג"כ צריך להזהר מהצטננות, א"כ כאשר יוצא מביתו בשבת אחה"צ ולוקח עמו אפודה ללובשה בערב, ה"ז כמכין את עצמו לבל יצטנן בלילה ולא כמכין אפודה לחול, דכיון שאין זה הכנה להצלת ממון או טורח רק להציל את עצמו מלהצטנן, וחושבני דבכגון דא לא גזרו רבנן מללכת למקום שהוא רוצה או צריך לילך ... מותר לצאת מביתו סמוך לחשיכה וליקח עמו מפתח לצורך הלילה, ונראה דאפילו אם היה המפתח במקום המיוחד לו ומניחו כעת בכיסו ג"כ מותר, דכמו שהוא יוצא כך הוא צריך אח"כ ליכנס, ונמצא שהכנסת המפתח לתוך כיסו הוא רק מפני דבשעה שהוא עוזב את הבית הוא צריך למפתח, ולכן נלענ"ד דאפילו אם דעתו לחזור בלילה ג"כ מותר כיון שזה לצורך יציאתו מהבית ביום ומיד כשיוצא מהבית מקומו של המפתח בכיס

רבנות –

סימן שו סעיפים א-ג, ח
סימן שז סעיפים א-ב, ו-י
סימן שכ"ג סעיף ו

סיכום**ממצוא חפצך ודבר דבר – עיסוק במלאכתו במחשבה ובדיבור**

במסכת שבת (דף ק"ג ע"ב) לומדים מדברי הפסוק בישעיהו "ממצוא חפצך" – שאסור לאדם לעסוק בחפצי חולין בשבת, "ודבר דבר" – שדיבורו בשבת לא יהיה כדיבורו בחול.

מהי האמירה האסורה? לפי בעלי התוספות והרמב"ם, הכוונה היא לאיסור להרבות בדיבורים בטלים בשבת. השו"ע פסק את דבריהם. תרומת הדשן נשאל על כך שלמעשה אנשים נוהגים להיפגש ולדבר בענייני העולם בשבת. הוא מלמד עליהם זכות, ומתיר למי שנהנה מהדיבורים הללו לדבר בהם בשבת.

רש"י מבאר שהדיבור האסור הוא דיבור בענייני מקח וממכר ועסקיו. ר"ת מודה שדיבור זה אסור, אך לשיטתו איסור זה הוא מהפסוק "ממצוא חפצך". אם כך, איסור זה מוסכם, והמחלוקת היא רק אודות מקורו.

בהמשך (ק"נ ע"א) מובאת מחלוקת אם מותר בשבת לרמוז שיבואו לעשות מלאכה במוצאי שבת, בלא להזכיר את המלאכה. רבי יוחנן קבע הלכה כרבי יהושע בן קרחה, שהתיר, וכך פסקו הרמב"ם והשו"ע, שמותר לרמוז על כוונה לעשות מלאכה אחרי שבת, אם לא מזכיר את המלאכה במפורש.

הפוסקים הרחיבו את הקולא הזאת, וכללו כל אמירה כשיש דרך מותרת לעשותה. לכן ערוך השולחן התיר דיבור על הפלגה בשבת, שכן ההפלגה מותרת באופנים מסוימים (שהתבאר בשיעור 12). הגרש"ז אף התיר דיבור על נסיעה בשבת, בימינו, שכן יתכן שכוונתו לרכיבה על אופניים.

בהמשך שם (ע"ב) שמואל אומר שמותר לומר בשבת, שיעשה פעולה אחרי שבת, אם יש אפשרות תיאורטית לבצע את המעשה בלא לעבור על איסור מלאכה בשבת. ההיתר קיים גם אם ברור לשומעים שיעשה זאת (במוצאי שבת, באופן האסור בשבת. דבריו נפסקו להלכה. לדוגמא – פוסקי דורנו כתבו שמותר לומר שהולך למקום מסוים אחרי שבת, למרות שברור שכוונתו שייסע לשם ברכב, ולא ילך.

בדף קי"ג הגמרא מדייקת מלשון "ממצוא חפצך" – חפצך אסורים, אך חפצי שמיים מותרים. המשמעות היא שגם דיבורים שיש להם היבטים כלכליים, מותרים אם הם לצורך מצווה.

בגמרא (דף קנ ע"א) נאמר ש"הרהור מותר". מאידך, במדרש נאמר שחובה על האדם לנתק את מחשבותיו מעיסוקי החול וישווה בדעתו שכל מלאכתו עשויה. בכדי לעמוד בזה, עליו להקפיד שלא להרהר במלאכתו כלל! רבינו יונה תירץ שמותר להרהר בתנאי שהרהור אינו מוביל לדאגות, וכך פסק השו"ע (שו, ח).

במעשה – החשכה על התחום, והגדרת מעשיו כמעשים לצורך החול

הליכה אינה מלאכה, ואינה דומה למלאכה. אך כשם שדיבור ומחשבה אינן מלאכות כלל, אך אסורות אם יש בהן משום "ממצוא חפצך", הוא הדין להליכה שבאופן מובהק מונעת מדאגה לנכסיו.

במשנה (שבת פרק כ"ג משנה ג) אבא שאול ביאר את הכלל – כל דבר שאסור לומר בשבת, אסור גם להחשיך על התחום עבורו.

עוד נאמר שם שמותר להחשיך על התחום לצורך דבר מותר, גם אם זה יסייע לזרז עשיית מעשה במוצאי שבת שאסור לעשות בשבת. תוספות הרחיבו את ההגדרה והגדירו שהאיסור נאמר רק על פעולות שבהכרח יתפרשו כעוסקות בנכסיו. אם סביר לפרשן באופן אחר – אין בהן איסור כלל.

בספר חסידים פוסק שגם ההיפך נכון. שינה היא ודאי הדבר הרחוק ביותר ממלאכה, אך אסור לומר שישן כדי לעסוק במלאכתו אחרי השבת. דבריו נפסקו במג"א ומשנ"ב.

טירחת חול בשבת והכנה מקודש לחול

במשנה (שבת פרק ט"ו משנה ג) נאסר לקפל בגדים ולהציע מיטות שלא לצורך שבת, ובגמרא (שבת קיח ע"א) נאסר להדיח כלים שלא לצורך שבת.

הרמב"ם הכלבו והטור ביארו את ההלכות הללו כאיסורי דרבנן מפני שהם דומים לתיקון הכלי (כיבוס או תיקון, לפי מרכבת המשנה – כעין מכה בפטיש).

בעלי תוספות והראב"ד כתבו שהדברים נאסרו מפני שהוא טורח בשבת לצורך יום חול. להלכה רוב הפוסקים ביארו שאין בקיפול הבגדים טירחת של שבת לחול, אלא רק איסור משום כיבוס (בו נעסוק בעז"ה כאשר נלמד את מלאכת כיבוס). אך בעניין הדחת הכלים הסכימו הפוסקים שאסור להדיחם משום שזו טירחה לצורך החול.

טירחה המיועדת גם לשבת

בתוספתא (שבת פרק י"ב הלכה י"ז) נאמר שאם זקוק לכוס – מדיח את כל הכוסות, אם יתכן ויהיה צורך במיטה, מותר להציע את כל המיטות (כמובן שהכוונה היא רק לכוסות ומיטות שיתכן שיזדקק להם). מכך עולה עיקרון – מותר לטרוח בשבת אם טירחה זו מסייעת גם לשבת.

הפוסקים יישמו את העיקרון הזה במספר מקומות –

- א. הצעת המיטות - המג"א מתיר להציע את המיטה אם יש צורך בסידור החדר לכבוד השבת, למרות שהצעה זו גם מכינה לחול (כמו שמותר להחשיך על התחום לצורך דבר המותר, למרות שמתכוון גם לדבר אסור).
- ב. ניקוי השולחן מסעודה שלישית – הגר"מ פיינשטיין פוסק שמותר נקות את השולחן מסעודה שלישית אם יהיה בו צורך, מעשי, או צורך בנקיונו, בשבת עצמה, מכיוון שזהו צורך שבת, למרות שבעיקר צריך לנקות אותו בימי החול.
- ג. הדחת כלים – המהרש"ג כותב שפעמים רבות הדחת הכלים היא "קישוט הבית", ובמצבים שכאלה מותר להדיח. הציץ אליעזר תולה את היתר הדחת הכלים במחלוקת הרמב"ם והראב"ד – לפי הראב"ד, אכן ניתן ליישם את אותו העיקרון גם בהקשר של הדחת כלים. אך לפי הרמב"ם איסור הדחת הכלים הוא מפני שדומה לתיקון כלי, וההיתר הוא רק אם יש צורך להשתמש באותו הכלי בשבת. האיסור אינו מפני טירחת חול, ולכן לא ניתן ליישם את אותו ההיתר.
  - למעשה הציץ אליעזר גם הכריע להקל.
- ד. הכנסת כלים למדיח – האגרות משה, משנה הלכות וילקוט יוסף מתירים את הכנסת הכלים למדיח, מכיוון שצריך לשים אותם איפשהו, למרות שיש בזה גם את הרווח של מלאכת החול. ברם אסור להשקיע ולסדר אותם סידור שניכר שנועד להדחה, ולא רק להנחה נוחה.
  - בגדים למכונת הכביסה – המשנה הלכות מתיר באותו האופן.
- ו. הקפאת אוכל לבל יתקלקל – המנחת יצחק מסביר שאמנם רוב הקלקול יהיה בהמשך השבוע, אך הוא נמצא באוכל ומתחיל מיידית. הקפאת האוכל בשבת נועדה גם לשמור על האוכל מהקלקול שמתקלקל במשך השבת, ולכן הוא מותר.

מטרות פחות מוגדרות לפעולותיו

כאמור, בהקשר של החשכה על התחום בעלי התוספות הגדירו עיקרון, האומר שאם ניתן לתלות שאדם מטייל בנכסיו בלי כוונה לקדם את עבודת ימי החול – מותר.

הגרש"ז מרחיב את היסוד הזה לענייני טירחת חול בשבת, ופוסק שאין צורך בפרשנות חיובית המתירה את הפעולה. גם חוסר פרשנות מספיק. המשמעות היא שכל פעולה, שאין בה טורח מיוחד, שאדם עושה מתוך הרגל, בלי לחשוב על המטרה המסוימת שלה – אין לאסור. הוא הביא לכך מספר דוגמאות –

החזרת טלית מבית הכנסת אחרי התפילה (דבר שהרב פיינשטיין חלק עליו, והתיר רק אם השבתו נועדה לשמור על הטלית). החזרת ספר למקום. אוכל למקרר. לוקח שעון או משקפיים, למרות שאין לו צורך לבדוק את השעה או לקרוא עד אחרי צאת שבת, לובש בגדים (עניבה, סוודר) שזקוק להם רק במוצאי שבת, אך התלבש מתוך הרגל. לקחת מפתח ביציאה מהבית. כל אלו והדומים להם מותרים מכיוון שעושים אותם מתוך הרגל, בלי בהכרח לחשוב על מטרת המעשה (אם יש במעשה טורח, אדם ודאי מודע למטרת מעשיו. אדם לא טורח בלי שתוהה מדוע הוא מטריח את עצמו).

בשיעור זה פתחנו את הלכות "ממצוא חפצך ודבר דבר", הדברים שאינם אסורים מצד דמיונם למלאכה, או גדר למלאכה, אלא מצד שהם מעשים שזמנם הוא ימות החול. בשני השיעורים הקרובים נמשיך בנושאים אלו.